The role of blessed sites and places in preventing emerging social and cultural harms

Mehrdad Teimuri[1]

Abstract

Emerging social and cultural harms are abnormal conditions and situations whose existence and emergence in society cause numerous specific and destructive problems in the structure of society and the family. Children and adolescents, due to their specific age, are more likely to be affected by emerging social and cultural harms. Using the high capacity of blessed monuments and sites to help reduce emerging social and cultural harms is a notable case. Therefore, the purpose of this article is to examine the role of blessed monuments and sites in preventing emerging social and cultural harms. The present study is applied in terms of purpose and was conducted using content analysis method. The research findings indicate that Internet addiction, online marriage, chat, decreased family connections, increased illicit connections, the spread of Western fashions, Satanism, and cultural invasion are among the most important emerging and frequent social harms that are formed in interaction with modern media. As a result, since blessed monuments and sites are considered as centers of religious influence on individuals' behavioral patterns, they play a significant role directly in shaping the culture and identity of individuals, both at the individual and social levels. And they can take action to control and prevent emerging social and cultural harms by setting up a base with experts in this field, forming specialized working groups, identifying priority harms along with scientific and specialized planning, and providing practical solutions with synergy and cooperation with other agencies in the field of emerging social and cultural harms.

Keywords: Blessed monuments and sites, Crime prevention, Pathology, Emerging social and cultural harm.

1. Assistant Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Tabriz Branch, Islamic Azad University, Tabriz, Iran.
dr.mehrdad.teymouri@iau.ac.ir

دور الأماكن المقدسة في الوقاية من الأضرار الاجتماعية والثقافية الناشئة

مهرداد تيموری[١]

الخلاصة

إن الأضرار الاجتماعية والثقافية الناشئة هي ظروف ومواقف غير طبيعية يؤدي وجودها وظهورها في المجتمع إلى حدوث العديد من المشاكل المحددة والمدمرة في بنية المجتمع والأسرة. يُعدّ الأطفال والمراهقون، نظراً لاختلاف أعمارهم، أكثر عرضة للتأثر بالأضرار الاجتماعية والثقافية الناشئة. ويُعدّ استخدام القدرة الاستيعابية العالية للأماكن المقدسة للمساعدة في الحد من هذه الأضرار قضيةً بالغة الأهمية، لذا يهدف هذا المقال إلى دراسة دور الأماكن المقدسة في منع هذه الأضرار. هذه الدراسة تطبيقية من حيث الغرض، وأُجريت باستخدام منهج تحليل المحتوى. تشير نتائج الدراسة إلى أن إدمان الإنترنت، والزواج عبر الإنترنت، والدردشة، وتراجع الروابط الأسرية، وتزايد العلاقات غير المشروعة، وشيوع الموضة الغربية، وعبادة الشيطان، والغزو الثقافي، من أهم الأضرار الاجتماعية الناشئة والمتكررة التي تتشكل نتيجةً للتفاعل مع وسائل الإعلام الحديثة. نتيجةً لذلك، ولأن الأماكن المقدسة تُعتبر مراكز تأثير ديني على سلوك الأفراد، فإنها تلعب دوراً هاماً ومُباشراً في تشكيل ثقافة الأفراد وهويتهم، على المستويين الفردي والاجتماعي. ويمكنها اتخاذ إجراءات للحد من الأضرار الاجتماعية والثقافية الناشئة ومنعها من خلال بناء قاعدة من الخبراء في هذا المجال، وتشكيل فرق عمل متخصصة، وتحديد الأضرار ذات الأولوية، وتقديم خطط علمية متخصصة وحلول عملية، بالتعاون والتنسيق مع الجهات الأخرى المعنية بمجال الأضرار الاجتماعية والثقافية الناشئة.

الكلمات المفتاحية: الأماكن والمواقع المقدسة، والوقاية من الجريمة، علم الأمراض، الأضرار الاجتماعية والثقافية الناشئة.

١. أستاذ مساعد، قسم القانون الجنائي وعلم الإجرام، فرع تبريز، جامعة آزاد الإسلامية، تبريز، إيران.(كاتب مسوول)
dr.mehrdad.teymouri@iau.ac.ir

نقش بقاع و اماکن متبرکه در پیش‌گیری از آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی نوپدید

مقاله ترویجی
تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۲/۲۱ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۸/۱۵

مهرداد تیموری[۱]

چکیده

آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی نوپدید شرایط و وضعیت‌های ناهنجاری هستند که وجود و پیدایش آن‌ها در جامعه باعث مسائل عدیده خاص و مخرب بر ساخت جامعه و خانواده می‌شوند. کودکان و نوجوانان با توجه به سن خاصی که دارند احتمال تأثیرپذیری بیشتری از آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی نوپدید دارند. استفاده از ظرفیت بالای بقاع و اماکن متبرکه برای کمک به کاهش آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی نوپدید یکی از موارد قابل‌توجه است، لذا هدف از مقاله حاضر بررسی نقش بقاع و اماکن متبرکه در پیش‌گیری از آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی نوپدید است. پژوهش حاضر ازنظر هدف، کاربردی و به روش تحلیل محتوا صورت گرفته است. یافته‌ها پژوهش حاکی از این است که اعتیاد به اینترنت، ازدواج اینترنتی، چت، کاهش ارتباطات خانوادگی، افزایش ارتباطات نامشروع، رواج مدهای غربی، شیطان‌پرستی و تهاجم فرهنگی ازجمله مهم‌ترین آسیب‌های اجتماعی نوپدید و پرتکرار به‌شمار می‌روند که در تعامل با رسانه‌های مدرن شکل می‌گیرند. در نتیجه ازآنجایی‌که بقاع و اماکن متبرکه به‌عنوان مراکز تأثیرگذار مذهبی بر الگوهای رفتاری افراد مطرح می‌باشند، ازاین‌رو به‌صورت مستقیم در شکل‌گیری فرهنگ و هویت افراد چه در سطح فردی و چه در سطح اجتماعی نقش بسزایی ایفا می‌نمایند و می‌توانند از طریق راه‌اندازی یک قرارگاه همراه با متخصصان این حوزه و تشکیل کارگروه‌های تخصصی و شناسایی آسیب‌های اولویت‌دار همراه با برنامه‌ریزی علمی و تخصصی و ارائه راهکارهای کاربردی با هم‌افزایی و همکاری سایر دستگاه‌ها در حوزه آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی نوپدید نسبت به کنترل و پیش‌گیری از آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی نوپدید اقدام کنند.

کلیدواژه‌ها: بقاع و اماکن متبرکه، پیش‌گیری از جرم، آسیب‌شناسی، آسیب اجتماعی و فرهنگی نوپدید.

۱. استادیار گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران.
dr.mehrdad.teymouri@iau.ac.ir

مقدمه

بقاع و اماکن متبرکه مزارات، در طول تاریخ تمدن اسلامی، همواره جلوه‌گاه زندگی دنیوی مردم با عالم پس از مرگ به شمار می‌رود و در هر مذهبی از اسلام، چگونگی ایجاد و گسترش مزارات متفاوت است. در مذهب شیعه که برگرفته از اندیشه ناب اسلام محمدی است که در بیان ائمه معصومین (ع) مطرح شده، مزارات و زیارت از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است؛ چراکه زیارت اهل قبور، علاوه بر تنبه و یاد مرگ برای مردم، خیرات و حسناتی نیز برای متوفیان دارد و می‌تواند در عالم آخرت، دستگیر ایشان گردد. به همین دلیل از همان زمان صدر اسلام، زیارت قبور مؤمنین از فرهنگ‌های مورد تأکید ائمه اطهار (ع) به شمار می‌رفت. بقاع متبرکه و قبرستان‌ها در تمدن اسلامی، همواره نه‌تنها هویت‌ساز بوده‌اند بلکه محل تجلی هنر و معماری اسلامی با آمیزه‌ای از عناصر ادبی و عرفانی به شمار می‌رفتند که تداعی کننده حیات جاویدان بود و هیچگونه اثری از مرگ و نیستی به زائران و مراجع القا نمی‌کرد (طباطبایی، ۱۴۰۳: ۹۸). امروزه به دلیل تغییر سبک زندگی با توجه به فتاوری‌های نوین نقش‌آفرینی بقاع و اماکن متبرکه جلوه بیشتری پیدا می‌کند.

پیش‌گیری از آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی نوپدید بر پیش‌بینی، شناخت و ارزیابی خطر جرم و تلاش برای از بین بردن و یا کاهش دامنه آن تأکید دارد (نیازپور، ۱۳۸۳: ۱۶۹). پیش‌گیری از بزهکاری از مهم‌ترین سازوکارهای سیاست جنایی است که با توسل به اقدام‌های غیر قهرآمیز درصدد کاهش یا از بین بردن عوامل فردی، محیطی و وضعی جرم‌زا و نیز گرایش به بزهکاری است (Geason, ۱۹۸۸: ۱۲). به دیگر سخن به سلسله اقدامات فراتقنینی، تقنینی و فروتقنینی سیاست‌گذاران جنایی در راستای هنجارمندسازی پیش‌گیری از جرم «حقوق پیش‌گیري از جرم» گفته می‌شود.

آسیب‌شناسی در معنای اصلی خود همان زمیولوژی «Zemiology» که به معنای مطالعه آسیب‌های اجتماعی است که نام خود را از کلمه یونانی «ζημία zēmía» به معنای «آسیب» گرفته است (Hillyard, ۲۰۰۴: ۵). این ایده‌ها بیشتر موردتوجه دانشگاهیان منتقد مانند نئومارکسیست‌ها و فمینیست‌ها قرارگرفته است که به دنبال ایجاد یک رشته مطالعاتی مستقل جدا از جرم‌شناسی بوده‌اند که آسیب‌هایی را که بر زندگی افراد تأثیر می‌گذارد که مجرمانه تلقی نمی‌شوند و یا به‌ندرت جرم انگاری می‌شوند، مطالعه می‌کند (Friedrichs & Schwartz, ۲۰۰۷: ۲). مهم‌ترین آسیب‌های اجتماعی به ترتیب اولویت بی‌کاری، حاشیه‌نشینی، خشونت، اعتیاد و مواد مخدر، ازدواج دیرهنگام، طلاق، سرقت، روابط فرا زناشویی و خودکشی هستند که ازجمله آسیب‌های اجتماعی سنتی و پرتکرار به شمار می‌روند (باقری، جعفری و سلطانی‌فر، ۱۳۹۹: ۱۰۹). آسیب‌های نوپدید، آسیب‌های ناشی از استفاده از ماهواره، بازی‌های رایانه‌ای، تلفن همراه و اینترنت می‌توانند در این مجموعه قرار گیرند و می‌تواند زمینه‌ساز نوع جدیدی از آسیب‌های اجتماعی و روانی باشد. حریم خصوصی افراد آن قدر اهمیت دارد که احترام به آن در قرن حاضر از مرزهای سنتی دین و اخلاق فراتر رفته و در بیشتر کشورهای جهان ضمانت قانونی پیدا کرده است، اما شئون انسانی و اهمیت حفظ آن در فضای مجازی و امنیت اطلاعات مبادله شده با چالش‌هایی مواجه شده و سلامت اخلاقی و حتی جسمانی کودکان و نوجوانان در جامعه به مخاطره افتاده است. لذا آسیب اجتماعی به هر نوع عمل فردی یا جمعی اطلاق می‌شود که در چارچوب اصول اخلاقی و قواعد عام عمل جمعی رسمی

و غیر رسمی جامعه محل فعالیت کنشگران قرار نمی‌گیرد و در نتیجه با منع قانونی یا قبح اخلاقی و اجتماعی روبرو می‌گردد. به همین دلیل، کجروان سعی دارند کجروی‌های خود را از دید ناظران قانون، اخلاق عمومی و نظم اجتماعی پنهان نمایند؛ زیرا در غیر این صورت با پیگرد قانونی، تکفیر اخلاقی و طرد اجتماعی مواجه می‌شوند. (شیخعلی، ۱۴۰۰: ۱۶۱). جرایم رایانه‌ای، تهاجم فرهنگی و نقض حریم خصوصی افراد نمونه‌ای از آسیب‌های اجتماعی در جامعه می‌باشند. بحث پیش‌گیری از آسیب‌های اجتماعی نوپدید از موضوعات مهم است و ضرورت دارد نگاه جدی‌تری نسبت به این مساله معطوف شود؛ چراکه مانع از بروز معضلات بزرگ‌تری در جامعه می‌شود. یکی از مهم‌ترین مسئله در بحث پیش‌گیری، آگاهی از نوع آسیب و پیش‌گیری به‌موقع است. موضوع پیش‌گیری و جلوگیری از آسیب‌های اجتماعی نوپدید، اختصاص به نهادی مانند قوه قضائیه ندارد؛ بلکه همه آحاد و مسئولین باید با آگاهی و علم، وارد این بحث شوند و راه علاج ارائه دهند. لذا مقاله حاضر ضمن بررسی عمده‌ترین آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی نوپدید درصدد پاسخ به این سؤال است که بقاع و اماکن متبرکه در پیش‌گیری از آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی نوپدید چه نقشی دارند؟

۱. مبانی نظری

۱-۱. آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی نوپدید

یکی از مفاهیم امروزی و مهم در حوزه علوم اجتماعی، مفهوم «آسیب اجتماعی» با مفهوم «آسیب‌شناسی اجتماعی» است. عبارت «آسیب‌شناسی» نخست توسط زیست‌شناسان به‌معنای «علم تشخیص علت بیماری‌ها و شناخت دگرگونی‌های ساختاری و کارکردی به‌وجودآمده در وضعیت نابه‌هنجار بدن» به‌کار رفت. سپس جامعه‌شناسان با الهام از مشابهت ارگان‌های زیستی و اجتماعی و وحدت منطق نارسایی‌های به‌وجودآمده در کالبد فیزیکی و اجتماعی، مفهوم آسیب‌شناسی اجتماعی را ابداع کردند. آنان هدف آسیب‌شناسی اجتماعی را مطالعه اختلالات اجتماعی و هنجاری نظیر فقر، بی‌کاری، طلاق، اعتیاد، مهاجرت، خودکشی و تبهکاری برشمردند (ساجدی و کوشا، ۱۳۹۵: ۲۹). آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی نوپدید به مجموعه مشکلات و انحرافاتی گفته می‌شود که با پیشرفت تکنولوژی و تغییرات اجتماعی و فرهنگی در جوامع امروزی بروز می‌کنند و تأثیرات منفی بر افراد و ساختارهای اجتماعی می‌گذارند. این آسیب‌ها شامل مواردی مانند اعتیاد به اینترنت و فضای مجازی، خشونت‌های سایبری، اختلالات روانی ناشی از شبکه‌های اجتماعی، از هم گسیختگی خانواده‌ها، و کاهش سرمایه اجتماعی هستند. آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی نوپدید چالش‌های جدی برای جوامع امروزی ایجاد کرده‌اند و مقابله با این آسیب‌ها نیازمند رویکردهای چندجانبه و هماهنگ است.

۱-۲. بقاع و اماکن متبرکه

بقاع متبرکه ازجمله مکان‌های زیارتی است که مدفن امامزادگان‌اند، مزار امامزادگان در سراسر ایران، از کانون‌های معنوی اسالم به شمار می‌روند. امروزه این بقاع، مأمن هزاران انسانی هستند

که نه در لحظات بیم و امید بلکه در اوقات فراغت خود به این زیارتگاه‌ها و اماکن متبرکه می‌روند. مردم ایران با توجه به سابقه طولانی در فرهنگ و تمدن، بیش از هر ملت دیگری به روح اسلام توجه داشته‌اند و توجه آنها به خاندان رسالت، بیش از سایرین بوده است. به همین دلیل، تشیع با فرهنگ ایرانی پیوندی وثیق دارند؛ چراکه فقط این خاندان می‌توانستند به بسیاری از پرسش‌های واقعی روح و نیاز آنان پاسخ دهند. با توجه به عالقه شیعیان به دفن شدن در کنار این مزارها، این اماکن متبرکه روزبه‌روز گسترده‌تر می‌شوند به‌گونه‌ای که اغلب به‌عنوان نمادی برای تمایلات سیاسی-مذهبی شیعیان درآمده‌اند. همچنین هدایای فراوانی به شکل نذورات نقدی، املاک و موقوفات به این بقاع واگذار می‌شود که موجب استقلال و قدرت مالی این اماکن می‌گردد. افزایش جمعیت نیز عاملی است که بر تعداد زواری که به زیارت امامزاده‌ها می‌آیند، می‌افزاید. این فزونی، تأثیر مستقیمی بر زیارتگاه‌ها دارد و نقش آنها را در زندگی سیاسی، اجتماعی و اقتصادی جامعه هرروز پررنگ‌تر می‌سازد (اثنی عشران، تقی پور، ۱۴۰۳: ۱۱). از همین رو، بقاع و اماکن متبرکه می‌توانند با حفظ کارکردهای فرهنگی و اجتماعی خود حافظ، تولیدکننده و گسترش دهنده ارزش و هنجارهای فرهنگی اسلامی شده و در عرصه پسشگیری از آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی نیز نقش‌آفرینی کنند.

۳-۱. پیش‌گیری

پیش‌گیری، جزئی از روش‌های غیرکیفری است که پیش از ارتکاب جرم پیش بینی و تد ارك می‌شود و هدف آن تحدید موقعیت‌های ارتکاب جرم است (شایگان، ۱۳۹۴: ۴۶). پیش‌گیری از جرم، با تقویت سرمایه اجتماعی، آموزش های اجتماعی، اطلاع رسانی، ایجاد پیوندهای مدنی و تغییر کاربری‌های محیطی می‌تواند ریشه‌ها و علل جرم را شناسایی و کاهش دهد. پیش‌گیری از جرم یکی از مباحث مهم سازمان‌های انتظامی، نهادهای اجتماعی و مدنی است تا بتوان جرائم و بزهکاری را در سطح محله، همسایگی و فرامحلی با استفاده از خانواده، انجمن‌های محلی و نهادهای فعال در حوزه امنیت جمعی به صورت تعاملی کاهش داد (عشایری، نامیان، ۱۳۹۸: ۳۴). بدون پیش‌گیری، آسیب‌ها و مسائل اجتماعی گسترش یافته و افزایش جرائم باعث هزینه گزاف برای نهادهای انتظامی و قضایی و دولتی می‌شود. لذا اجرای موفق پیش‌گیری از آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی نوپدید نیازمند برنامه‌ریزی دقیق و هماهنگی بین نهادهای مختلف است. همچنین، مشارکت فعال مردم و سازمان‌های مردم‌نهاد در این زمینه ضروری است.

۲. عوامل بروز آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی نوپدید

مطالعه آسیب‌های اجتماعی اعم از نابهنجاری‌ها و انحرافات اجتماعی یکی از مهم‌ترین موضوعات مورد بحث جامعه‌شناسی است. اگر چه مسأله نابهنجاری امری نسبی است و از جامعه‌ای به جامعه دیگر متفاوت است. باید بپذیریم آموزش وپرورش به‌عنوان اصلی‌ترین نهاد اجتماعی بیشترین تأثیر تربیتی را بر روی یکایک افراد جامعه دارد به شرطی که به موقع و به‌جا، بتواند کارکرد جامعه‌پذیری و در کنار آن پیش‌گیری از آسیب‌های اجتماعی را فاقد هیچ وقفه و خللی به شکلی مطلوب و مناسب

به انجام رساند (جعفری، حویزاوی و دولیخانی، ۱۴۰۲: ۳). مدرسه، به دلیل کارکردهای مهم آموزشی و تربیتی و جایگاهی که در بین نوجوانان دارد، نقش مهمی را در زمینه ارتقای توانمندی نوجوانان و مراقبت از آن‌ها در برابر آسیب‌های اجتماعی، بر عهده دارد. لذا آشنایی با شیوه‌های ارتباط مؤثر با نوجوانان، شناخت راهکارهای مراقبت از نوجوانان در برابر آسیب‌های اجتماعی، می‌تواند به مدرسه و کلیه کارکنان آن کمک کند تا نقش مؤثری در جهت پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی، رفتارهای پرخطر و به‌ویژه اعتیاد در بین نوجوانان ایفا کنند (عطشان و دیگران، ۱۳۹۸: ۱۴).

آسیب‌های اجتماعی یکی از مسائل موردتوجه جامعه بشری تا به امروز بوده است و توجه همگان را به خود جلب کرده است. آسیب‌های اجتماعی نوپدید آسیب‌های حاصل از شبکه‌های مجازی هستند که در هر دوره‌ای روح لطیف نوجوانان، جوانان و حتی کودکان را با خود همراه ساخته و تمام شور دینی و احساس مسئولیت به جامعه بشری را از چهره پر لطافت آنان برداشته است. فضای مجازی و آسیب‌های اجتماعی تغییرات و تحولات عظیم و گسترده‌ای اعم از روانی و اجتماعی در افراد جامعه بشری به وجود آورده است (بهرام نژاد و فتحی احمدآبادی، ۱۳۹۷: ۱۰). آسیب‌های اجتماعی نوظهور، آسیب‌هایی هستند که بر اثر فناوری‌های جدید ارتباطی مانند اینترنت، ماهواره، تلفن‌های هوشمند و شبکه‌های اجتماعی و پیام‌رسان ایجاد شده‌اند و تأثیرات مهمی بر فرد و به‌تبع آن جامعه داشته‌اند. این آسیب‌ها که به دو دسته اجتماعی و روان‌شناختی تقسیم می‌شوند، به دلیل استفاده بیشتر و خصوصیات ویژه روان‌شناختی زنان، بر این قشر از جامعه تأثیری دوچندان دارند. به نظر می‌رسد زنان بیشتر از مردان تحت تأثیر فضای مجازی قرار می‌گیرند و درنتیجه آسیب‌های فضای مجازی بر آنان بیشتر از مردان است (خان محمدی و غازی، ۱۳۹۹: ۱۴۴). امروزه با توجه به پیشرفت فناوری اطلاعات و ارتباطات و گسترش روزافزون استفاده از بستر اینترنت در جامعه مانند شمشیر دو لبه‌ای است که علیرغم مزایای بسیاری که دارد معایبی را نیز با خود به همراه دارد و باعث بروز مشکلات و مسائلی می‌شود که از آن‌ها با عنوان آسیب‌های اجتماعی نوپدید می‌تواند یادکرد. به دیگر سخن آسیب‌هاي اجتماعی نوپدید به آسیب‌هایی گفته می‌شود که در پی بی نظمی و عدم رعایت اوامر و نواهی در جامعه و کج‌روی‌های افراد هستند که مرتبط با فناوری‌های نوین می‌باشند. از جمله این آسیب‌ها می‌توان به کاهش ارتباطات خانوادگی، افزایش ارتباطات نامشروع، رواج مدهاي غربي، شیطان‌پرستی و تهاجم فرهنگی اشاره نمود.

۳. جایگاه آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی نوپدید در زمیولوژی

در مکاتب جرم‌شناسی و به‌طور خاص جرم‌شناسی رادیکال، زمیولوژی را می‌توان مکتبی معرفی کرد که در سده بیست‌ویکم تلاش دارد ریشه بسیاری از نارسایی‌های حقوق کیفری و عدم توفیق جرم‌شناسی در مهار و کنترل جرم را محدود و مضیق بودن انگاره جرم معرفی کند و توجه به آسیب‌ها و مخاطرات اجتماعی گسترده و رفتارهای منتهی به آن را جایگزین توجه صرف به جرم کند. رفتارهای منتهی به مخاطرات را می‌توان در دایره‌ای وسیع از رفتارها که به شکل کلان و جدی منشأ بروز پاره‌ای مشکلات و معضلات در سطح گسترده می‌شود و در بسیاری موارد صدمات بسیار سنگین‌تری از جرائم متعارف باقی می‌گذارند جست‌وجو کرد (شمس ناتری و شهریاری، ۱۳۹۴: ۳۲۵). پیش‌گیری

اجتماعی از مجموعه ای اقدامات تشکیل می شود که به انواع محیط‌های فرد تأثیر می‌گذارند که این محیط‌ها در فرآیند جامعه‌پذیری یک فرد نقش داشته و دارای کارکردهای اجتماعی هستند. در این راستا مدرسه، خانواده و رسانه در یک مقطع زمانی ویژه مؤثرند. دغدغه پیش‌گیری اجتماعی تربیت و آموزش صحیح است و بر اساس تئوری‌های فرآیند اجتماعی، بزهکاری تابعی از جامعه‌پذیری افراد است. نهادهای اجتماعی (خانواده و مدرسه) دارای کارکردی آموزشی و تربیتی هستند و اگر رسالت خود را به درستی انجام ندهند، اولین خلل در زمینه جامعه‌پذیری فرد ایجاد شده و درواقع زمینه ارتکاب جرم فراهم می‌شود. لذا بهبود نظام آموزشی و گنجاندن دروس مروج قانون و قانون پذیری در کتب درسی و استفاده از برنامه‌های حمایتی ناظر به خانواده و هدایت درست برنامه‌های رسانه‌ها می‌توانند راه‌های مؤثری در جهت حمایت از کودکان در معرض خطر باشد (محمدی، بیژنی میرزا و حاتمی، ۱۳۹۷: ۲۳۸). رویکرد زیمولوژیک یا آسیب اجتماعی تلاش می‌کند تا توجه‌های جرم شناختی و جامعه‌شناختی را به فراز و نشیب‌های زندگی روزمره در جامعه گسترش دهد. اگر امروز ما با آسیب‌های اجتماعی نوپدیدی روبه‌رو هستیم دلیل عمده شکل‌گیری آن مشکلات فرهنگی و غفلت از مسائل اجتماعی است؛ چنانچه هرکدام از ظرفیت بقاع و اماکن متبرکه به‌خوبی استفاده نماییم و پیشگیری به‌صورت صحیح در جامعه نهادینه و عملی شود در همان راستا موجب کاهش جرائم و آسیب‌های اجتماعی نوپدید می‌شود.

۴. نقش فناوری‌های نوین در آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی نوپدید

هم‌زمان با توسعه فناوری اطلاعات در دنیا، شبکه‌های اجتماعی مجازی به‌عنوان پدیده‌ای نوظهور رایج گشته و استقبال گسترده اقشار مختلف مردم را به همراه داشته است. که شاهد روند رو به رشد کاربران و اعضای شبکه‌های اجتماعی مجازی هستیم، لذا شناخت ابعاد گوناگون شبکه‌ها و آگاهی از تأثیرات آن، امری ضروری است. رسانه‌های اجتماعی برخلاف تصور که هیچ قاعده و اصولی ندارند، دارای ویژگی‌ها و ساختارهای حرفه‌ای هستند (وارث و دیگران، ۱۳۹۷:۱). در سال‌های اخیر مسائلی همچون ناهنجاری‌های اجتماعی به شکل آسیب‌های اجتماعی از اهمیت خاصی برخوردار گردیده است. با نگاهی به تاریخ جوامع بشری انحرافات اجتماعی غالباً در اشکال قتل، دزدی، جرائم جنسی (زنا و لواط) و... مطرح بوده است. ولی با توجه به عصر ارتباطات و فن‌آوری مشکلات اجتماعی نیز شکل و فرم دیگری یافته است و در عناوین مواد مخدر، تلفن همراه، رایانه و اینترنت، روسپی‌گری و ... به شکل پیچیده‌ای مطرح می‌باشد. این فرآورده‌های فرهنگی ابزار مهمی برای انتقال فرهنگ می‌باشد، چنانچه در یک‌زمان کوتاه اطلاعات زیادی به سراسر جهان عرضه می‌گردد و به دنبال آن هر دسته و گروهی می‌توانند فرهنگ ویژه خود را در سطح ملی/ فراملی پیدا کند. علیرغم ماهیت این مشکلات و صرفه نظر از آنکه متخصصان چگونه به آن می‌نگرند و آن را جرم یا بیماری تلقی می‌کنند از دیدگاه روانشناسی بررسی نوع رفتار و راه‌کارهای برخورد با آن بسیار پراهمیت می‌باشد (شعاع کاظمی و مهرآور مؤمنی، ۱۳۹۳: ۱۵). آسیب‌های نوپدید، آسیب‌های مرتبط با فناوری نوین است که بازی‌های رایانه‌ای، اینترنت و شبکه‌های مجازی می‌تواند در این مجموعه قرار گیرد؛ همچنین ماهواره اگر به‌طور مناسب استفاده شود می‌تواند نکات مثبتی همچون آموزش و استفاده

از اطلاعات علمي را در پي داشته باشد، اما در صورت کاربرد غیر مناسب آسیب‌هايي همچون تهاجم فرهنگی، از بین رفتن قبح روابط نامتعارف، مصرف مشروبات الکلی، پرخاشگری، عشق‌های مثلثی، تزلزل بنیان خانواده، ارتباطات نامشروع، رواج مدهای غربی، شیطان‌پرستی و فرقه‌های انحرافی که از طریق شبکه‌های تلویزیونی افراد زیادی را جذب کرده است، در پی خواهد داشت. اینترنت نیز یکی از مواردی است که به دلیل استفاده نامناسب از آن، آسیب‌های بسیاری را در پی داشته است (جلائی‌فر و آقاخان بابایی، ۱۳۹۸: ۲). به دیگر سخن آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی نوپدید به آسیب‌هایی گفته می‌شود که مرتبط با فناوری‌های نوین هستند.

۵. جایگاه بقاع و اماکن متبرکه در سیاست پیش‌گیرانه

بقاع متبرکه در ایران اسلامی به دلیل توجه مکتب شیعه به امامزادگان و توسل و شفاعت از جایگاه ویژه‌ای برخوردار هستند، اما همچنان ظرفیت‌های این اماکن مقدس بعضا ناشناخته مانده است. بقاع متبرکه در امنیت جامعه نقش مهمی دارند؛ امروزه علاقه زیادی به نقش نهادهای دینی و بقاع متبرکه در مقابله با آسیب‌های اجتماعی مانند جرم و بزهکاری افزایش پیدا کرده است. در نتیجه، درک ماهیت رابطه بین دین و جرم ممکن است، بینش‌های بسیار مورد نیاز را برای کمک به تصمیم‌گیرندگان در اجرای یک سیستم عدالت کیفری موثرتر ارائه دهد. یکی از سنگرهایی که امروز در مقابل دشمنان وجود داشته و مدافع دین مردم است، بقاع متبرکه است که در حوزه امنیت و در حوزه آسیب‌های اجتماعی بسیار موثر است. تقویت باورها و اعتقادات دینی در مردم و جذب آنان به سوی مساجد و بقاع متبرکه باعث می‌شود مشکلات افراد کمتر شود (رضایی، ۱۴۰۲: ۱). جرم و گناه یکی از موضوعاتی است که در تمامی ادوار تاریخی وجود داشته است. و پیش‌گیری از جرم وگناه یکی از موضوعات اساسی در حیات بشری بوده که همواره به شیوه‌های مختلفی اعمال گردیده است. اما یکی از عوامل موثر وکارآمد در رابطه با پیش‌گیری از جرم، نقش و تأثیر آموزه‌های دینی بر افراد می‌باشد؛ آموزه‌هایی که باعث خود کنترلی در افراد می‌شود و دیگر نیازی به کنترل رسمی یا غیررسمی نخواهیم داشت. تعالیم و آموزه های اسلامی در همه زمینه‌ها به دغدغه‌های بشری پاسخ می‌دهد و رنگ کهنگی به خود نمی‌گیرد. چه در زمینه اخلاقی یا معنوی باشد و چه در زمینه نظارتی که سبب پیش‌گیری از ارتکاب جرایم و آسیب‌های اجتماعی می شود. چرا که ایمان به خداوند، ایمان به روز جزا، توجه قلبی و عملی به فروعات دینی و همنشینی با افراد صالح، جملگی از راهکارهای پیش‌گیری از ارتکاب جرایم و تخلفات در جامعه می‌باشد. لذا پناه بردن به آموزه‌های دینی، خصوصاً دین اسلام، بهترین و مؤثرترین روش در این عرصه است (محمدی، ۱۳۹۷: ۶۱). در بقاع متبرکه علاوه‌بر جلوگیری از آثار سوء زندان و پیامدهای منفی و تبعات تلخ آن بر زندانی و خانواده وی و عدم اشاعه بزه نزد اطرافیان و حفظ آبرو، حرمت و شخصیت بزهکار می‌تواند موجب کاهش آسیب‌های اجتماعی در گرو پیامدهای سازنده دینی و مذهبی این فضا شود؛ زیرا حضور در این اماکن مقدس به‌دلیل فضای روحانی و معنوی حاکم بر آن موجب تلطیف روح انسان و تعدیل تمایلات نفسانی و نرم شدن قلوب و درنتیجه باعث تقویت بنیه اعتقادی، رشد و سلامت اخلاقی محکومین شده و نقش به‌سزایی را در تأمین سعادت اجتماعی و اخلاقی جامعه ایفا می‌کند. ازاین‌رو

انتظار می‌رود مسئولین و متولیان مربوطه کشور با درک این مهم، از نقش بی‌بدیل بقاع متبرکه در کاهش آسیب‌های اجتماعی غافل نشوند (تیموری، نوری، ۱۴۰۲: ۹). بنابراین، بقاع متبرکه می‌توانند نقش مهمی در کاهش آسیب‌های اجتماعی داشته باشند.

جوامع تحت تأثیر رویدادهای ناهمگون آسیب‌های اجتماعی (مانند جنایت، تصادفات رانندگی، فوریت‌های پزشکی، مصرف مواد مخدر) هستند و پلیس، آتش‌نشانی، بهداشت و خدمات اجتماعی وظیفه کاهش آسیب‌های اجتماعی را از طریق انواع مداخلات دارند. شهرهای باید از تجزیه‌وتحلیل داده‌ها و منابع انسانی دولت و جامعه برای کاهش آسیب‌های اجتماعی استفاده کنند (Pandey et al, ۲۰۱۸: ۴۳). نهاد آموزش و پرورش در کنار چهار نهاد دیگر (دین، خانواده، اقتصاد و سیاست) پنج نهاد اصلی و عمده در هر جامعه‌ای محسوب می‌شوند. در این میان نهاد آموزش و پرورش رسالت خطیر انتقال فرهنگ، معارف و دانش‌ها و نیز ارزش‌های دینی و اخلاقی و معنوی و نیز آموزش مهارت‌های زندگی اجتماعی را به نسل‌های مختلف را در یک فرایند بلند مدت بر عهده دارد. در طی این فرایند این نهاد ممکن است با چالش‌های درونی و بیرونی متعددی مواجه شود. یکی از این چالش‌ها، آسیب‌های اجتماعی است. طرح مساله آسیب‌های اجتماعی و ضرورت پیش‌گیری از آن امری اجتناب ناپذیر، عقلانی، منطقی و آیند نگرانه است و مجموعه فرهنگیان اعم از معلمان، مشاوران و روحانیون و... نمی‌توانند نسبت به این موضوع بی‌تفاوت باشند(جعفری، حویزاوی، دولیخانی، ۱۴۰۲: ۱). اجرا و مدیریت برنامه‌های پیش‌گیری به همکاری و هماهنگی نهادهای متعددی محتاج است. در این بین نهاد آموزش به لحاظ ارتباط مستمر با کودکان و والدین و امکان اجرای برنامه‌های کنترل و پیش‌گیری در این نهاد از اهمیت بالایی برخوردار است. شناسایی عوامل خطر و رفتارهای پرخطر کودکان، که می‌تواند به دنبال تأثیر محیط‌های پرخطری چون خانواده و گروه هم سالان و یا شکست در هم نوایی با آن‌ها و جامعه ایجاد شود و اعمال و اجرای برنامه‌های پیش‌گیری در قالب برنامه‌های مرتبط با کودکان و والدین و مربیان، از مهم‌ترین وظایف نهاد آموزش محسوب می‌شود. آموزش مهارت‌های زندگی و مداخلات روانی- اجتماعی در محیط‌های مرتبط با کودکان، به‌عنوان رویکرد اجتماعی پیش‌گیری، و تقویت و حفاظت از آماج جرم در راستای محو و محدودسازی فرصت‌های ارتکاب جرم (پیش‌گیری وضعی) توسط نهاد آموزش قابلیت اجرایی می‌یابد (احمدی موسوی، ۱۳۹۲: ۱۰۹). بنابراین، همان‌طور که وقوع جرم از گذشته و با اجتماعی شدن افراد وجود داشته، در کنار آن پیش‌گیری نیز برای کاهش بزهکاری و بزه‌دیدگی احتمالی پدیدار گشته است و در هر مکتب و منطقی این امری پذیرفته است که همواره پیشگیری، بهتر از درمان است (بیگی و تیموری، ۱۳۹۹: ۲). لذا باید تدابیر پیش‌گیرانه از جرائم و آسیب‌های اجتماعی نوپدید همیشه موردنظر سیاست‌گذاران جنایی قرار گیرد. از همین رو، جلوگیری از علل و عوامل و بروز آسیب‌های اجتماعی به برنامه‌ریزی نهادهای مرتبط با کودکان و نوجوانان در آموزش نیاز دارد. یکی از راه‌های پیش‌گیری از جرایم و آسیب‌های اجتماعی نوپدید آموزش اصول مهارت‌های زندگی در بقاع و اماکن متبرکه است.

نتیجه‌گیری

ازجمله سازوکارهای پیش‌گیری از آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی نوپدید آموزش فرهنگی و اجتماعی به‌عنوان تأثیرگذارترین عنصر در تربیت و تعالی نسل آینده است که به‌عنوان راهکاری در جهت کاهش آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی نوپدید است. اعتیاد به اینترنت، ازدواج اینترنتی، چت، کاهش ارتباطات خانوادگی، افزایش ارتباطات نامشروع، رواج مدهای غربی، شیطان‌پرستی و تهاجم فرهنگی ازجمله عمده‌ترین آسیب‌های اجتماعی نوپدید و پرتکرار به شمار می‌روند. بقاع و اماکن متبرکه در آشنا کردن مردم با آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی در انجام این مأموریت تلاشی جدی و فراگیر باید داشته باشند. همچنان که جامعه بقاع و اماکن متبرکه در حوزه آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی نوپدید و کاهش دغدغه‌ها در این زمینه مسئولیتی خطیر و حساس دارند. لذا باید با اقدام به‌موقع و پیش‌گیرانه در حوزه آگاه‌سازی سعی گردد تا جلوی آسیب‌هایی که منجر به ناهنجاری و مشکلات اجتماعی می‌شود گرفته شود. هم‌چنین در بحث پیش‌گیری از وقوع آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی نوپدید باید آموزش‌های بومی داده شود و اهل علم در مدارس و دانشگاه‌ها نقش اجتماعی در این حوزه داشته باشند. بقاع و امکان متبرکه با تعامل، هم‌افزایی و همکاری نزدیک با سایر نهادهای مرتبط با حوزه‌های مرتبط در زمینه پیش‌گیری از آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی نوپدید یکی از الگوهای مؤثر در توسعه فرهنگ در جامعه است. اگر در همه زمینه‌ها اطلاعات کافی و به‌روز داشته باشد می‌تواند بسیاری از آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی نوپدید را در جامعه به‌خوبی شناخته و درکاهش آن‌ها مؤثر واقع شود. از سویی نیز با توجه به اهمیت نقش آموزش دینی در پیش‌گیری از جرائم و آسیب‌های اجتماعی تعامل، هم‌افزایی و همکاری نزدیک در زمینه پیش‌گیری از جرائم و آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی نوپدید با سایر نهادهای مرتبط با حوزه‌های پیش‌گیری یکی از الگوهای مؤثر در توسعه فرهنگ در جامعه است. از همین رو بقاع و اماکن متبرکه با راه‌اندازی یک قرارگاه همراه با متخصصان این حوزه و تشکیل کارگروه‌های تخصصی و شناسایی آسیب‌های اولویت‌دار همراه با برنامه‌ریزی علمی و تخصصی و ارائه راهکارهای کاربردی با هم‌افزایی و همکاری سایر دستگاه‌ها در حوزه آسیب‌های اجتماعی نسبت به کنترل و پیشگیری از جرائم و آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی نوپدید اقدام شود.

کتاب‌نامه

اثنی عشران، فائزه، تقی پور، مهدی (۱۴۰۳). «مفهوم سازی و طراحی مدل قطب فرهنگی با تاکید بر بقاع متبرکه بر اساس نظریه داده بنیاد کلاسیک»، ***فصل‌نامه مطالعات بقاع و اماکن متبرکه***، ۱(۴)، صص: ۲۷-۷.

احمدی موسوی، سید مهدی (۱۳۹۲). «جایگاه نهاد آموزش در پیشگیری از بزهکاری و بزه دیدگی کودکان»، *مطالعات پیشگیری از جرم*، ۸(۲۶)، صص: ۱۴۶-۱۰۹.

باقری، مسعود، جعفری، علی، سلطانی‌فر، محمد (۱۳۹۹). «بررسی و اولویت‌بندی شاخص‌های مؤثر در پیشگیری از جرائم و آسیب‌های اجتماعی (از دیدگاه کارشناسان سازمان‌های مردم‌نهاد شهر اردبیل)»، *مطالعات پیشگیری از جرم*، ۱۵(۵۴)، صص: ۱۱-۹۳.

بهرام نژاد، معظمه، فتحی احمدآبادی، زهرا (۱۳۹۷). «تأثیر آسیب‌های اجتماعی نوپدید در جامعه و رویکردهای کاهش آن»، *ششمین کنگره علمی پژوهشی توسعه و ترویج علوم تربیتی و روانشناسی در ایران*، تهران ۲۵ اسفند ۱۳۹۷.

بیگی، جمال، تیموری، مهرداد (۱۳۹۹). «پیشگیری از بزه‌دیدگی زنان و کودکان با تکنیک آگاهی اجتماعی، فرهنگی و آموزشی در فضای مجازی»، *نخستین همایش ملی پیشگیری از بزه‌دیدگی زنان و کودکان در فضای مجازی*، دانشگاه یزد ۲۱ آبان ۱۳۹۹.

تیموری، مهرداد، نوری، زهرا (۱۴۰۲). «صدور حکم خدمات عمومی رایگان در بقاع متبرکه و نقش معنوی این اماکن در کاهش جرائم و آسیب‌های اجتماعی»، *فصل‌نامه مطالعات بقاع و اماکن متبرکه*، ۱(۳)، صص: ۳۰-۷.

جعفری، رویا، حویزاوی، شهلا، دولیخانی، لیلا (۱۴۰۲). «نقش آموزش و پرورش و معلم در کنترل یا کاهش آسیب‌های اجتماعی دانش آموزان»، *پایاشهر*، ۵(۴۹)، صص: ۱۹-۱.

جلائی‌فر، سعید، آقاخان بابایی، فاطمه (۱۳۹۸)، «آسیب‌هاي اجتماعي نوپديد آئينه‌اي كدراز پست پست مدرنيته»، *دومین همایش ملی آسیب‌های اجتماعی دانشگاه محقق اردبیل*.

خان محمدی، کریم، غازی، مریم (۱۳۹۹)، «آسیب‌های اجتماعی نوظهور زنان در فضای مجازی با تأکید بر اینستاگرام»، *مطالعات اسلامی آسیب‌های اجتماعی*، ۲(۳)، صص: ۱۴۴-۱۲۹.

رضایی، سوسن (۱۴۰۲). «بررسی نقش بقاع متبرکه در کاهش جرم و آسیب های اجتماعی در جامعه»، *هفتمین کنگره سالانه بین المللی توسعه کشاورزی، منابع طبیعی، محیط زیست و گردشگری ایران*، تبریز ۹ بهمن ۱۴۰۲.

ساجدی، ابوالفضل، کوشا، غلام‌حیدر (۱۳۹۵). *روش‌های تربیت اجتماعی در خانواده و شاخص‌های آن*، تهران: انتشارات موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)،

شایگان، فریبا (۱۳۹۴). «نقش نهادهای مذهبی در پیشگیری اجتماعی از جرم»، *فصل‌نامه مطالعات پیشگیری از جرم*. ۱۱(۳۹)، صص: ۴۱-۹.

شمس ناتری، محمدابراهیم، شهریاری، بهمن (۱۳۹۴)، «ماهیت جرم‌شناختی رفتارهای منتهی به مخاطرات در مکتب نوظهور زمیولوژی»، *مدیریت مخاطرات محیطی*، ۲(۳)، صص: ۳۴۰-۳۲۵.

شیخعلی، نهضت (۱۴۰۰). «نقش مدرسه و معلمان در کاهش آسیب‌های اجتماعی دانش آموزان

در بستر سند تحول»، *دستاوردهای نوین در مطالعات علوم انسانی*، ۴(۴۱)، صص: ۱۶۶-۱۵۹.
عشایری، طاها، نامیان، فاطمه (۱۳۹۸)، «فراتحلیل عوامل مؤثر بر پیشگیری از وقوع جرم»، *فصل‌نامه پژوهش‌های مدیریت انتظامی*، ۴(۱)، صص: ۵۴-۳۳.
عطشان، ماهان، رضایی‌نژاد، حسین، قمری، طیبه، قاسمی، حسین (۱۳۹۸). «آسیب‌های اجتماعی نوپدید در دانش آموزان»، *سومین کنفرانس بین‌المللی نوآوری و تحقیق در علوم تربیتی، مدیریت و روانشناسی*، ۵ تیر ۱۳۹۸ تهران.
محمدی، ابراهیم (۱۳۹۷). «نقش آموزه‌های دینی و اعتقادی در پیشگیری از جرم»، دو فصل‌نامه معارف فقه علوی، ۴(۶)، صص: ۸۶-۶۱.
محمدی، شهرام، بیژنی میرزا، طیبه، حاتمی، مهدی (۱۳۹۷). «نقش خانواده، مدرسه و رسانه در پیش‌گیری از وقوع جرم با تأکید بر معیارهای بین‌المللی حاکم بر تعهد دولت‌ها در آموزش افراد»، *تدریس پژوهی*، ۶(۴)، صص: ۲۵۸-۲۳۸.
مهرانگیز، شعاع کاظمی، مهرآور مؤمنی، جاوید (۱۳۹۳). *آسیب‌های اجتماعی* (نوپدید)، تهران: انتشارات آوای نور.
نیازپور، امیر حسن (۱۳۸۳). «حقوق پیش‌گیری از بزهکاری در ایران»، *حقوقی دادگستری*، ۶۸ (۴۸-۴۹)، صص: ۲۲۶-۱۶۹.
وارث، مهدی، کشاورز، عبدالرحیم، نظافتی، رامین، ریحان پور، میلاد (۱۳۹۷).«تحلیل آسیب های شبکه‌های اجتماعی نوپدید؛ با ارایه راهبرد برای مقابله با تهدیدات»، *پنجمین کنفرانس بین‌المللی روانشناسی، علوم تربیتی و سبک زندگی*، ۲۱ تیر ۱۳۹۷ قزوین.

Friedrichs, David O, Schwartz, Martin D (2007), *Social Harm And A Twenty-First Century Criminology*, Crime, Law and Social Change, Vol 48, No 2-1, PP 7-1.

Geason, Susan and Wilson, Paul. R (1988), *Crime Prevention* (theory and pracrice), 1rd edition, Canberra: Australian institute criminology Publication.

Grant, Heath (2015), *Social Crime Prevention in the Developing World Exploring the Role of Police in Crime Prevention*, 1rd edition, Switzerland: Springer Cham Publication.

Hillyard, Paddy, Pantazis, Christina, Gordon, Dave, Tombs, Steve, Dorling, Daniel (2004), *Beyond Criminology*: Taking Harm Seriously, 1rd edition, London: Pluto Publication.

Hillyard, Paddy, Tombs, Steve (2007), *From 'crime' to social harm*?, Crime, Law and Social Change, Vol 48, No 2-1, PP 25-9.

Pandey, Saurabh, Chowdhury, Nahida, Patil, Milan, Raje, Rajeev R, Shreyas, C S, Mohler, George, Carter, Jeremy (2018), *Community Data Analytics for Social Harm Prevention, Published in: 2018 IEEE International Smart Cities Conference*, Kansas City, MO, USA 19-16 September 2018.

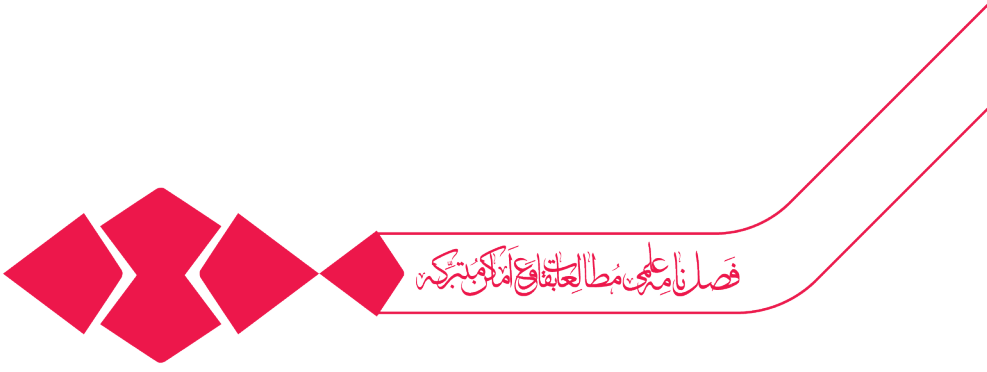
فصلنامه علمی مطالعات قرآن و حدیث